

กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ The Process of Forming Large-Scale Agricultural Groups for Sustainable Development in Phetchabun Province

สิริมาส ทรายาว¹, กฤษณากรม ยูงทอง², สุภชัย ตริทศ³, จิรโรจน์ บุญราช⁴, อรุณ สنجใจ⁵,

โดมธราดล อนันตสาน⁶, สมพิศ สายบุญชื่น⁷ และธีรภัทร กิจจาร์ภัก^{8*}

Sirimas Sornkhaow¹, Kirtsadakon Yoongthong², Supachai Tritose³, Chirarat Boonrat⁴, Arun Sonchai⁵,

Domtharadol Anantasan⁶, Sompit Saibunchun⁷ & Teeraphat Kitjarak^{8*}

¹นักวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

^{2-8*}อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

¹Researchers from Rajamangala University of Technology Lanna

^{2-8*}Lecturer from Faculty of Humanities and Social Sciences Phetchabun Rajabhat University

*Corresponding Author Email: teeraphat.kit@pcru.ac.th

Received: 10 April 2024

Revised: 13 May 2024

Accepted: 15 May 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาการรวมกลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ 2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย จำนวน 15 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่ได้แบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดการรวมกลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อร่วมกันถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีให้กับสมาชิกกลุ่มเมื่อมีปัญหาในการทำอาชีพการเกษตร เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เกิดพลังอำนาจในการคิดริเริ่มและต่อรองสามารถประสานให้ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะในแต่ละด้านมารวมกัน และเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่มส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น และ 2) กระบวนการวิเคราะห์การรวมกลุ่มเป็นขั้นตอนแรกและขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาความเข้มแข็งแก่ชุมชน เป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร โดยการนำแนวคิดการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของกลุ่มปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง มีพลังต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ เข้าใจถึงการบริหารงาน และเข้าใจถึงการแก้ไขปัญหาาร่วมกันส่งผลให้กลุ่มมีความสำเร็จในการรวมกลุ่มและเกิดการการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อเกษตรกร

คำสำคัญ: เกษตรกรขนาดใหญ่, การรวมกลุ่ม, การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the process of forming large-scale agricultural groups for sustainable development and 2. to analyze the process of forming large-scale agricultural groups for sustainable development is qualitative research. The research tool was an interview form with a target group of 15 people selected through purposive sampling. Then the data obtained from the interviews were then analyzed using content analysis. The research findings revealed that 1) the concept of forming large-scale agricultural groups for sustainable development involved uniting farmers to share knowledge and technology, providing

information and news dissemination fostering innovation and negotiation power coordinating expertise from different areas and enhancing problem-solving opportunities and development for members and 2) The process of analyzing group formation was the initial and crucial step in strengthening communities, creating social networks among community members benefiting farmers and aligning group management concepts with group goals to protect their own interests. This process empowered various groups enhanced understanding of management and collective problem-solving resulting in successful group formation and sustainable development for farmers.

Keywords: Large-Scale Agriculture, Group Formation, Sustainable Development

บทนำ

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาประเทศตามแนวทางการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งให้ประเทศปรับเปลี่ยนเป็นระบบอุตสาหกรรม โดยเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาพรวมนั้น ในมุมของภาคเกษตรกรรม ถือเป็นรากฐานของการผลิตในสังคมไทยให้เดินหน้าไปสู่เป้าหมายที่วางไว้เอกเช่นเดียวกัน ดังนั้นย่อมต้องได้รับการพัฒนาให้ภาคการเกษตรมีมาตรฐาน มั่นคง และยั่งยืน ด้วยการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ควบคู่กับเทคโนโลยีอุตสาหกรรม รวมถึงการต่อยอดไปสู่การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ กลไกหนึ่งที่สนับสนุนให้เกษตรกรและชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถจนนำไปสู่เป้าหมาย นั่นคือ ความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร ที่จะสามารถสะท้อนศักยภาพด้านการบริหารจัดการกลุ่มของเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพของผู้นำ การมีส่วนร่วม รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายของเกษตรกร ดังนั้นในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับคนในกลุ่มนั้น ๆ เนื่องจากในแต่ละกลุ่มเกษตรกรจะมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ปัญหาที่เกิดขึ้นอาจมีความแตกต่างกัน การบริหารจัดการกลุ่มมีลักษณะต่างกัน การกำหนดโครงสร้างการดำเนินงานไม่เหมือนกัน รวมทั้งกฎระเบียบ และเงื่อนไขต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นหากกลุ่มเกษตรกรมีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ จะส่งผลทำให้กลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็งและยั่งยืน (เจนจิรา อักษรพิมพ์ และศุภชานันท์ วนภู, 2564. น.129)

ในปัจจุบันระบบเกษตรนาแปลงใหญ่เป็นนโยบายที่กำหนดมาจากภาครัฐ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งได้มีการประกาศและนำเสนอแนวนโยบายควบคู่กับแผนยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2564 ที่มีเป้าหมายอยู่ที่การเร่งให้เกษตรกรทำเกษตรนาแปลงใหญ่ให้ได้ถึง 1.5 ล้านไร่ในอนาคต ซึ่งโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ ปี 2565 ได้มีพื้นที่ดำเนินโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ข้าว จำนวน 485 แปลงใน 60 จังหวัด (กรมการข้าว, 2565, ออนไลน์) ยุทธศาสตร์ที่ว่านี้ในด้านหนึ่งเป็นการต่อยอดความสำเร็จของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หลักคิดของการส่งเสริมระบบเกษตรนาแปลงใหญ่ มีเป้าหมายเพื่อมุ่งปรับเปลี่ยนระบบการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ขนาดใหญ่ เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อยมาสู่การรวมกลุ่มที่สามารถใช้เครื่องมือเครื่องจักรกลมาช่วยในการผลิต เข้าถึงเทคโนโลยีได้มากขึ้น มีความสามารถในการจัดการ การผลิตผลผลิตอย่างมืออาชีพ ทำให้คุณภาพสินค้าได้มาตรฐานเท่าเทียมกัน สามารถเข้าถึงการตลาด และสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาดสูงขึ้น ดังนั้นข้อได้เปรียบของเกษตรนาแปลงใหญ่จึงอยู่ที่การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มผลผลิตต่อไร่ การเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการผลิตของชุมชนแบบครบวงจร และการเชื่อมโยงตลาด เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร อีกทั้งเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ในราคาที่เป็นธรรม (นุชจรี ภักดีจ่อหอ, ศิริสรณ์เจริญ กมลลัมสุกุล และดวงพร กิจอาทร, 2565, น.2)

แนวคิดที่สำคัญเช่นเดียวกับกลุ่มในชุมชนโดยทั่วไปโดยกล่าวถึงกลุ่มว่ามาจากแนวคิดของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของมนุษย์ที่จะดำรงในฐานะของสัตว์สังคมที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย และสร้างวัฒนธรรมสร้างสังคมร่วมกัน ซึ่งได้มีการอธิบายความหมายของกลุ่มหลากหลายความหมายไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มกิจกรรม กลุ่มเรียนรู้ องค์กรชุมชน องค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรประชาชน มีการให้ความหมายที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งณัฐวุฒิ บุญศรีแก้ว (2564) ได้ให้ความหมายของกลุ่มไว้ว่า กลุ่ม คือ ระบบที่เกิดจากการรวมตัวระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็บบรรทัดฐานของกลุ่มหรือบทบาท และหน้าที่ของสมาชิกเพื่อที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ตลอดจน สมาชิกมีความรู้สึก ร่วมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

ดังนั้น สำหรับการศึกษานี้ผู้วิจัยมีแนวคิดในการศึกษาการรวมกลุ่มของเกษตรกรนาแปลงใหญ่โดยศึกษาจากกลุ่มผู้ปลูกข้าวในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม การวิเคราะห์กระบวนการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่อย่างยั่งยืนได้ และนำผลของการศึกษาไปใช้ในการพัฒนากลุ่มอื่น ๆ ที่มีแนวคิดในการพัฒนาด้วยกระบวนการรวมกลุ่มต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรวมกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การบทวนวรรณกรรม

การเกษตรแบบแปลงใหญ่ คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มการผลิตและการบริหารจัดการร่วมกัน โดยมีเกษตรกรเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน เพื่อหาปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพดี ราคาถูก และการใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเพื่อลดต้นทุนเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ตลอดจนการจัดการด้านการตลาด เพิ่มโอกาสในการแข่งขัน โดยมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคีที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในลักษณะประชารัฐ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2566, ออนไลน์) สำหรับการศึกษาแนวคิดการรวมกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นสำคัญในการศึกษาซึ่งสามารถอธิบายความหมายของการรวมกลุ่มไว้ว่า ความหมายของกลุ่มมีหลายนิยามแล้วแต่ผู้เขียนจะนิยามมอง หรือศึกษาในกลุ่มในแง่มุมมอง ซึ่งมีการให้คำนิยามของคำว่ากลุ่ม แบ่งออกเป็น 3 มุมมองด้วยกัน คือ มุมมองด้านทางสังคมวิทยา เน้นตัวปลูกในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ก็จะเน้นความหมายอยู่ที่การอยู่ ร่วมกันที่ทำให้เกิดกลุ่ม มุมมองทางด้านองค์กร เน้นการบริหารจัดการก็จะเน้นความหมายที่ความเป็นระบบของกลุ่ม และมุมมองทางด้านจิตวิทยา เน้นพฤติกรรมของบุคคลก็จะเน้นความหมายที่ปฏิสัมพันธ์หรือปฏิริยาต่อกัน แนวคิดของรัสสธร์ม คงธนจารุอนันต์ และอารีย์ เชื้อเมืองพาน (2564, น.185) ได้กล่าวว่า ความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรคือการที่กลุ่มเกษตรกรสามารถคิด กำหนดทิศทาง วิธีการบริหารจัดการกลุ่มที่เป็นไปตามความต้องการของ สมาชิกโดยส่วนใหญ่โดยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มของตนเองสู่การดำเนินชีวิตแบบสามารถพึ่งพาตนเองได้จากแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาสรุปข้อความสำคัญของกลุ่มต่อการส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ สร้างกระบวนการทัศน์หรือเปิดมุมมองใหม่ ๆ ของสมาชิกรวมกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะ การทำงาน การวางตนในสังคม และการสร้างความคิดที่ดี จะทำให้เกษตรกรอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากขึ้น เกิดพลังอำนาจในการคิดริเริ่มและต่อรอง การรวมกลุ่มการทำให้เกิดพลังอำนาจในการคิดริเริ่มและต่อรอง อันจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกทางอ้อม เมื่อมีการรวมกลุ่มกันจะทำให้คนอื่นที่อยู่นอกกลุ่มเกิดความเกรงใจ ไม่กล้าที่จะเอาตัวเอเปรียบสมาชิกอธิบายถึงการรวมกลุ่มของเกษตรกรว่า เป็นสิ่งที่จำเป็นในกระบวนการพัฒนาชนบทที่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากเพราะไม่มีกลุ่มเกษตรกรและอำนาจการต่อรองทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ของเกษตรกรจะไม่มีอำนาจการต่อรองในด้านต่าง ๆ ตามมา ศูนย์กลางของการส่งเสริมพัฒนาแก่สมาชิก การอบรมและประสานความสามารถ การสร้างการตัดสินใจร่วม การเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่ม และส่งเสริมการ

พัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น ทั้งจากการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ระหว่างกันและกัน และการได้ทำงานร่วมกัน ความรู้ที่ว่านี้ อาจมาจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งที่มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันที่ประชุมกลุ่ม นอกจากนี้ กลุ่มยังช่วยกระตุ้นให้สมาชิกตื่นตัวในการพัฒนาตนเองได้ข้อมูลที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและเปรียบเทียบกับมาตรฐานหรือสมาชิกคนอื่นสรุปได้ว่ากลุ่มในการทำงานการเกษตร หมายถึง การที่คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมารวมกันมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และมีพฤติกรรมตลอดจนการกระทำของแต่ละบุคคลเพื่อไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม มีแนวปฏิบัติและบทบาทหน้าที่ให้ถือปฏิบัติตามฐานะที่ถูกกำหนดภายในกลุ่ม และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ กลุ่มมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเกษตรโดยกลุ่มสร้างกระบวนการทัศน์หรือเปิดมุมมองใหม่ ๆ ส่งเสริมสมาชิกที่มารวมกลุ่มกันเกิดพลังอำนาจในการคิดริเริ่มและต่อรอง ศูนย์กลางของการส่งเสริมพัฒนาแก่สมาชิกช่วยรวบรวมและประสานความสามารถสร้างการตัดสินใจร่วม เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่ม และส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ ความสามารถมากขึ้น (รัตนพร นามมนตรี และคณะ, 2564, น.297)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Mixed Methods) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย** ได้แก่ จำนวน 15 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย 3 ส่วน 1) เกษตรอำเภอ จำนวน 1 คน 2) เกษตรตำบล จำนวน 1 คน 3) พนักงานธนาคารสหกรณ์เพื่อการเกษตร จำนวน 1 คน และ 4) เกษตรกรปลูกข้าวที่อยู่ในกระบวนการรวมกลุ่มกัน

2. **เครื่องมือในการวิจัย** ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้การสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended) อีกทั้ง ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบ กลั่นกรอง จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ ตลอดจน ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลอง (Try Out) สัมภาษณ์กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาข้อบกพร่อง ข้อแก้ไข ข้อเสนอแนะให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ 1) ข้อมูลจากเอกสารหลักฐานโดยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ทั้งจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) อาทิ เอกสารราชการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ภาพถ่าย บทความ หนังสือ และ 2) การเก็บข้อมูลจากภาคสนามที่ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพจากการสัมภาษณ์ทั้งภาครัฐ/รัฐวิสาหกิจมี 3 ส่วน คือ เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล พนักงานธนาคารสหกรณ์เพื่อการเกษตร และกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว รวมถึงข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบแบ่งชั้นตามวัตถุประสงค์หรือการเลือก จะถูกรวบรวมตามประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยอาศัยความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันของข้อมูลเพื่ออธิบายเนื้อหาของการวิจัย

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึก ใช้การตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากเอกสาร คำสัมภาษณ์ โดยพยายามค้นหา วิเคราะห์ และตีความหมายที่แฝงอยู่ในข้อความเหล่านั้น แล้วนำมาสรุปเป็นข้อความบรรยาย ใช้การเขียนบรรยายสิ่งที่ค้นพบอย่างละเอียดและชัดเจน พร้อมทั้งยกตัวอย่างคำพูดประกอบคำหลักสำคัญที่ได้ เพื่อแสดงความชัดเจนการพัฒนา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรรายแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การรวมกลุ่มเกษตรกรรายแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า การรวมกลุ่มของเกษตรกร มีความจำเป็นต่อการส่งเสริมการเกษตร เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี เมื่อสมาชิกมีปัญหาในการทำอาชีพการเกษตร เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เกิดพลังอำนาจในการคิดริเริ่มและต่อรองสามารถประสานให้ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะในแต่ละด้านมารวมกัน เพื่อถ่ายทอดความรู้ ให้สมาชิกเสริมจุดแข็งและชดเชยจุดอ่อนซึ่งกันและกัน ร่วมกันตัดสินใจ เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่มส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกันและกันและการได้ทำงานร่วมกัน

2. การวิเคราะห์กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรรายแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า การรวมกลุ่มเป็นขั้นตอนแรกและขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาความเข้มแข็งแก่ชุมชน เพราะการรวมกลุ่มเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชนกลุ่มจะช่วยนำพาสมาชิกและชุมชนไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ การรวมกลุ่มเกิดจากความใกล้ชิดและมีความรักใคร่ชอบพอกัน สนับสนุนกันมีถิ่นที่อยู่อาศัยใกล้กัน รวมกลุ่มกันได้ง่าย การรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปขององค์กรเกษตรกร เป็นแนวทางแก้ไขปัญหของเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร การรวมกลุ่มกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้กลุ่มเกษตรกรสามารถทำนิติกรรมต่าง ๆ เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่ม ได้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง มีพลังต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ ซื่อปจจัยการผลิตได้ในราคาที่ถูกลงขอความช่วยเหลือจากรัฐได้ดีกว่า การรวมกลุ่มของเกษตรกร หากได้ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่ม ฝึกอบรมผู้นำกลุ่มและเกษตรกรให้เข้าใจถึงความสำคัญของการรวมตัวกัน เข้าใจถึงการบริหารงาน และเข้าใจถึงการแก้ไขปัญหาความร่วมมือความสำเร็จในการรวมกลุ่มเกษตรกรจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นพบว่าเกิดจาก “คน” การขัดแย้งระหว่างสมาชิกภายในองค์กรจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ การแก้ไขปัญหา จะต้องอาศัยระยะเวลา และความสามารถของผู้นำ หรือสมาชิกกลุ่มในการช่วยประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้น และเกิดจาก “งาน” มอบหมายงานให้ไม่ตรงกับความสามารถ หรือความถนัดของคน การสื่อสารไม่ชัดเจนหรือยุ่งยาก การประสานงานไม่มีประสิทธิภาพ วัสดุอุปกรณ์มีไม่เพียงพอ บทบาทหน้าที่ที่กำหนดไม่ชัดเจน การติดตามงานไม่ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง โครงสร้างซับซ้อนเกินความจำเป็น และขาดการมีส่วนร่วมรับรู้ในข้อมูลหรือนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไป

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรรายแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการรวมกลุ่มเกษตรกรรายแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่า การรวมกลุ่มของเกษตรกรมีความจำเป็นต่อการส่งเสริมการเกษตร เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี เมื่อสมาชิกมีปัญหาในการทำอาชีพการเกษตร เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เกิดพลังอำนาจในการคิดริเริ่มและต่อรองสามารถประสานให้ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะในแต่ละด้านมารวมกัน เพื่อถ่ายทอดความรู้ ให้สมาชิกเสริมจุดแข็งและชดเชยจุดอ่อนซึ่งกันและกัน ร่วมกันตัดสินใจ เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่มส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ระหว่างกันและกัน และการได้ทำงานร่วมกัน

2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรรายแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่า การรวมกลุ่มเป็นขั้นตอนแรกและขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาความเข้มแข็งแก่ชุมชน เพราะการรวมกลุ่มเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชนกลุ่มจะช่วยนำพาสมาชิกและชุมชนไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ การรวมกลุ่มเกิดจากความใกล้ชิด และมีความรัก

ใคร่ชอบพอกัน สนับสนุนกัน มีถิ่นที่อยู่อาศัยใกล้กัน รวมกลุ่มกันได้ง่าย การรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปขององค์กรเกษตรกร เป็นแนวทางแก้ไขปัญหของเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร การรวมกลุ่มกันโดยถูกต้องตามกฎหมายทำให้กลุ่มเกษตรกรสามารถทำนิติกรรมต่าง ๆ เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่ม ได้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองมีพลังต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ ซื่อปจจัยการผลิตได้ในราคาที่ถูกขอความช่วยเหลือจากรัฐได้ดีกว่า การรวมกลุ่มของเกษตรกร หากได้ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่ม ฝึกอบรมผู้นำกลุ่ม และเกษตรกรให้เข้าใจถึงความสำคัญของการรวมตัวกัน เข้าใจถึงการบริหารงานและเข้าใจถึงการแก้ไขปัญหาาร่วมกันความสำเร็จในการรวมกลุ่มเกษตรกรจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องกระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การรวมกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนพบว่า การรวมกลุ่มของเกษตรกรมีความจำเป็นต่อการส่งเสริมการเกษตร เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี เมื่อสมาชิกมีปัญหาในการทำอาชีพการเกษตร เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เกิดพลังอำนาจในการคิดริเริ่มและต่อรอง สามารถประสานให้ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะในแต่ละด้านมารวมกัน เพื่อถ่ายทอดความรู้ ให้สมาชิกเสริมจุดแข็งและชดเชยจุดอ่อนซึ่งกันและกัน ร่วมกันตัดสินใจ เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่มส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ระหว่างกันและกัน และการได้ทำงานร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับวัลย์จรรยา วิระกุล (2564, น.208) ได้ทำวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการแข่งขันของเกษตรกรแปลงใหญ่ข้าวจังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรต้องมีภาวะผู้นำ มีความน่าเชื่อถือ มีความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจคนอื่น เพื่อให้มีพันธมิตร สร้างโอกาสในทางการค้าการลงทุนให้กับผู้ประกอบการ มีทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีความสามารถในการเจรจาต่อรองประสานงาน

2. ผลการวิเคราะห์กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่า การรวมกลุ่มเป็นขั้นตอนแรกและขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาความเข้มแข็งแก่ชุมชน เพราะการรวมกลุ่มเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชนกลุ่มจะช่วยนำพาสมาชิกและชุมชนไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ การรวมกลุ่มเกิดจากความใกล้ชิด และมีความรักใคร่ชอบพอกัน สนับสนุนกัน มีถิ่นที่อยู่อาศัยใกล้กัน รวมกลุ่มกันได้ง่าย การรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปขององค์กรเกษตรกร เป็นแนวทางแก้ไขปัญหของ เกษตรกรที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร การรวมกลุ่มกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้กลุ่มเกษตรกร เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาแก่สมาชิกและกลุ่ม สะท้อนความต้องการต่อรัฐได้ดีกว่า ปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง มีพลังต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ และที่สำคัญ กลุ่มสามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้ในราคาที่ถูก สอดคล้องกับวชิรญา ไชยวุฒิ, พัชราวดี ศรีบุญเรือง และพิชัย ทองดีเลิศ (2564, น.58) ได้ทำการศึกษาโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ของเกษตรกรแปลงใหญ่ข้าว อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง พบว่า เกษตรกรแปลงใหญ่ข้าวเป็นเพศหญิง ร้อยละ 67.10 อายุเฉลี่ย 59.27 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 82.20 มีอาชีพทำนา ร้อยละ 100 จำหน่ายสินค้าผ่านพ่อค้า/ตลาดรับซื้อสินค้ากลาง ร้อยละ 77.53 มีประสบการณ์ทำการเกษตรเฉลี่ย 36.25 ปี และมีขนาดพื้นที่การเกษตรเฉลี่ย 14.06 ไร่ โดยเกษตรกรแปลงใหญ่ส่วนใหญ่เปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคลผ่านเจ้าหน้าที่รัฐ/เอกชน ร้อยละ 64.40 ได้รับการสนับสนุนและมีความเพียงพอจากโครงการด้านการถ่ายทอดความรู้แนะนำการทำเกษตรในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 1.00 และ 0.92 ตามลำดับ ประเด็นที่เกษตรกรได้รับการสนับสนุนไม่เพียงพอมีทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเชื่อมโยงการตลาด 2) ด้านการตรวจรับรองมาตรฐานของทางราชการ และ 3) ด้านการจัดหาแหล่งรับซื้อผลผลิต เกษตรกรที่มีลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตรแตกต่างกันได้รับ

การสนับสนุนจากโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ผลจากการศึกษาสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาขีดความสามารถในการทำการเกษตรและการแข่งขันของภาคการผลิตตามแผนพัฒนาประเทศสู่เกษตรแปลงใหญ่อื่น ๆ ต่อไป และสอดคล้องกับปีมะพันธ์ ทองสุกธวัฒน์ (2564, น.94) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารเครือข่ายเกษตรกรแปลงใหญ่ในการเพิ่มมูลค่าข้าวอย่างยั่งยืน พบว่า 1) ในพื้นที่ 4 กลุ่มแปลงใหญ่ มีสมาชิกรวม 658 คน มีพื้นที่ปลูกข้าวรวม 7,913 ไร่ สามารถลดต้นทุนด้วยวิธีการปลูกแบบนาโยน จำนวนเมล็ดพันธ์ที่ปลูกต่อไร่ และการใช้น้ำหมักชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี 2) ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ การบริหารกลุ่ม ได้แก่ นโยบายภาครัฐที่ขาดความต่อเนื่อง สมาชิกไม่ตระหนักถึงผลประโยชน์ของการเข้าร่วมกลุ่มแปลงใหญ่ และสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มเพียงเพื่อรับผลประโยชน์ส่วนตนบางอย่าง 3) แนวทางการสร้างรูปแบบมีข้อเสนอแนะดังนี้ (1) โครงสร้างเครือข่าย มาจากตัวแทนกลุ่มทั้ง 4 กลุ่ม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และนักวิชาการในพื้นที่ (2) กำหนดเป้าหมายเป็นพื้นที่ผลิตเมล็ดพันธ์ข้าว 3) สร้างองค์ความรู้ให้เกิดการมีส่วนร่วม (4) กำหนดมาตรการในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน (5) สร้างกองทุน (6) บริหารการตลาดขาย online

ข้อค้นพบใหม่

การพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีปัญหาและอุปสรรคที่พบซึ่งก็คือปัจจัยสำคัญต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม เกษตรแปลงใหญ่ คือ การบริหารกลุ่ม ได้แก่ นโยบายภาครัฐที่ขาดความต่อเนื่อง การบริหารจัดการกลุ่ม ผู้นำ และสมาชิกไม่ตระหนักถึงผลประโยชน์ของการเข้าร่วมกลุ่มปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นแปลงใหญ่ Smart Farmer และสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มเพียงเพื่อรับผลประโยชน์ส่วนตนบางอย่าง การพัฒนาการขับเคลื่อนนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ได้แก่ ด้านบุคคล ด้านข้อมูลและแผนการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาทางองค์ความรู้การสร้างความรู้ความเข้าใจ ด้านงบประมาณ ด้านการผลิต ด้านทรัพยากรวัตถุดิบ และเครื่องจักรที่ใช้ทางด้านเกษตร เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของเกษตรแปลงใหญ่ ได้แก่ คุณลักษณะความสามารถในการเจรจาต่อรองประสานงานของกลุ่ม ศักยภาพการปรับตัวของกลุ่มกระบวนการผลิต และอุตสาหกรรมสนับสนุน ความสามารถในการดูดซึมความรู้และเทคโนโลยี การจัดการความรู้ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี นำไปบริหารจัดการ โครงสร้างพื้นฐาน การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยี และการจัดซื้อจัดหา เพื่อการลดต้นทุน การเพิ่มผลผลิต การพัฒนาคุณภาพของผลผลิต การเชื่อมโยงตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม และการได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด วางแผน ปฏิบัติการ ติดตาม ประเมินผล และรับผลประโยชน์ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 การพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรพัฒนาในด้านการพัฒนาทางองค์ความรู้, การบริหารจัดการ, การสาธารณสุขโรคหรือโครงสร้างพื้นฐานเช่นระบบชลประทาน

1.2 การพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรพัฒนาในด้านปัจจัยการผลิตด้านทรัพยากร ประกอบด้วยทรัพยากร มนุษย์ทรัพยากรทางด้านวัตถุดิบ และเครื่องจักรที่ใช้ทางด้านเกษตร

1.3 ปัจจัยทางการพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัจจัยทางการตลาด สำหรับปัจจัยทางทรัพยากรการเกษตร การผลิต ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพ เช่น ดิน น้ำ ระบบชลประทาน ปัจจัยทางชีวภาพ เช่น แมลงศัตรูพืช วัชพืช และปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีนวัตกรรม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

แนวทางการพัฒนาการขับเคลื่อนนโยบายนาแปลงใหญ่ควรมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ด้านความคิดปกติใหม่ โดยการนำเอาเทคโนโลยี นวัตกรรมเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต 2) ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ โดยการ พัฒนาสินค้าทางด้านเกษตรกรรมเพื่อมุ่งให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน 3) ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มปริมาณผลผลิตให้มีคุณภาพมาตรฐาน อันจะนำไปสู่การเป็นเกษตรกรเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการข้าว สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว. (2565). *โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ ปี 2565*. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2567, จาก <https://brpe.ricethailand.go.th/page/6521>.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2566). *การเกษตรแบบแปลงใหญ่คืออะไร*. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2567, จาก <https://www.doae.go.th/answers/เกษตรแปลงใหญ่-คือ>.
- เจนจิรา อักษรพิมพ์ และศุภชานันท์ วณฎ. (2564). แนวทางการออกแบบกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูล กลุ่มนาแปลงใหญ่ ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 11(2), 127-141.
- นุชจรี ภักดีจ้อหอ, ศิริสรณ์เจริญ กมลลิมสกุล และดวงพร กิจอาทร. (2565). การพัฒนาการจัดจำหน่ายผลผลิตข้าวเปลือกของเกษตรกรนาแปลงใหญ่ ตำบลมะเกลือใหม่ จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 24(3), 1-18.
- ปิยะนันท์ ทรงสุนทรวัฒน์. (2564). รูปแบบการบริหารเครือข่ายเกษตรกรนาแปลงใหญ่ในการเพิ่มมูลค่าข้าวอย่างยั่งยืน. *วารสารชุมชนวิจัย*, 15(2), 94-103.
- รภัศรณัฏ คงธนจารุอนันต์ และอารีย์ เชื้อเมืองพาน. (2564). ความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรระบบเกษตรนาแปลงใหญ่ในจังหวัดเชียงราย. *วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร*, 38(3), 182-193.
- รัตนานพร นามมนตรี, วิพร เกตุแก้ว, จุมพล หนิมพานิช และศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด. (2564). การพัฒนาการขับเคลื่อนนโยบายนาแปลงใหญ่. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*, 15(3), 287-299.
- วชิรญา ไชยวุฒิ, พัชราวดี ศรีบุญเรือง และพิชัย ทองดีเลิศ. (2564). การได้รับการสนับสนุนจากโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ของเกษตรกรแปลงใหญ่ข้าว. อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง. *วารสารวิทยาศาสตร์เกษตร*, 52(1), 57-69.
- วัลย์จรรยา วิระกุล. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการแข่งขันของเกษตรกรแปลงใหญ่ข้าวจังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 11(2), 197-211.